

10

Jaettu valta osallisuustyössä

Tilat, tieto ja positiot

Anna-Maria Isola, Marja Hekkala & Matilda Leppänen

Sosiaalityössä tunnistetaan, että ihmisten ongelmat usein johtuvat epätasaisesti ja-kautuneen vallan käytännöistä. Puhe muuttuu kuitenkin melko harvoin toiminnaksi, jolla yhteiskunnallisiin epäkohtiin tosiasiasa tartuttaisiin. Tyypillisempää on varmistaa yksilön välttämättömät resurssit ja etsiä ratkaisuja yksilöstä: miten ihmisen työllistettävyyttä voisi parantaa, resilienssiä kasvattaa tai toimijuutta vahvistaa.

Osallisuuden teoriaan tukeutuen esitämme, että osallisuustyön ytimessä on vallan uudelleen jakaminen, ja että se on kestävä keino tuoda kuuluviin ja edelleen poliittiseen käsittelyyn erilaisten ihmisryhmien kohtaamia epäoikeudenmukaisuuksia (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017; Reed & Weinman 2019, 42; Hekkala, Makkonen, Saraketo, Saarinen & Isola 2025). Ajatus on vanha, sillä jo sosiaalityön edelläkävijät Mary Richmond ja Jane Addams halusivat siirtää huomion hyväntekeväisyydestä yhteiskunnan valtasuhteisiin. Sitten feministisen ja kriittisen teoriaperinteen piirissä kehittyi esimerkiksi sorron vähentämiseen tähtäävä sosiaalityö (Freire 2016; Maschi, Turner & Kaye 2022; Sellon & Lassmann 2022; Todd & Occhiuto 2022). Viime aikoina on puhuttu samassa hengessä esimerkiksi köyhyystietoisesta sosiaalityöstä, joka toimii sortavia rakenteita vastaan ja ihmisoikeuksien puolesta (Krumer-Nevo 2016). Vaikka idea vallan uudelleen jakamisesta ei ole uusi, on kriittistä tietoisuutta vallasta sosiaalityön ytimessä aika ajoin huollettava.

Lähestymme osallisuustyötä isoilla käsitteillä, joista suurin on valta. Valta yksin käytettynä jää helposti pelkäksi abstraktioksi, ja koska sosiaalityö tarvitsee konkre-

tiaa, otamme mukaan myös osallisuuden ja toimijuuden vallan ilmenemismuotoina. Tekstimme käsittelee sosiaalityötä, mutta vältämme käyttämästä asiakas-sanaa. Syy on sama kuin se, miksi emme käytä osallisuutta ainoana käsitteenä – se nimittäin saattaisi typistää ihmisen osallisuuden sosiaalityössä asiakasosallisuudeksi. Kestävän pärjäämisen kannalta on tärkeää ihmisen osallisuus laajemmin yhteiskunnassa. Toimijuus yksin käytettynä puolestaan voisi kääntää katseen pelkästään yksilöön, vaikka toimijuus muotoutuu yhteiskunnan valtasuhteissa. (McCartney, Dickie, Escobar & Collins 2021; Reed & Weinman 2019.)

Käytännössä osallisuustyö tarkoittaa kaikkia niitä pyrkimyksiä, joilla ihminen pääsee käsiksi erilaisiin vallan lähteisiin (Hekkala, Makkonen & Saraketo 2023; Isola 2016; McCartney ym. 2021). Pelkkä puhe vallasta ei kuitenkaan riitä, vaan sosiaalityön on myös avattava teitä vaikuttamisen alustoille ja luotava ihmisille yhteyksiä vallan lähteisiin. Vallan vahvistamisen lisäksi osallisuustyö räätälöityy tarpeen mukaan yksilölliseksi yhdistelmäksi perusoikeuksia turvaavaa työtä, kuten taloussosiaalityötä, psykososiaalista työtä, asumisen tukea, päihde- ja riippuvuustyötä, väkivaltatyötä, traumatyötä, kriisityötä ja terveysosiaalityötä.

Kysymme tässä luvussa, millaista osallisuustyö sosiaalityön sisällä voi olla ja miten yhteyksiä vallan lähteisiin vahvistetaan ja valtaa jaetaan osallisuustyössä. Tarkastelemme aihetta analyttisesti toimijuuden, osallisuuden ja vallan avulla refleksiivisen muistelun keinoin kolmella osallisuustyön esimerkillä sosiaalityön erilaisissa tiloissa: lastensuojelun kokemuksumppanuudessa, yhteisöllisessä maahanmuuttajatyössä ja yhteisöllisessä päihdetyössä.

Valta, toimijuus ja osallisuus

Ajattelemme Isaac Ariail Reedin ja Michael Weinmanin (2019) tavoin, että valta virtaa siellä, missä ihmiset elävät ja kohtaavat toisensa. Ajatuksessa kuuluu Hannah Arendtin perintö: Valta syntyy, kun ihmiset liittyvät yhteen, ja se katoaa, kun ihmiset hajaantuvat. Kuka tahansa menettää vallan, jos ei yhdistä voimiansa muiden kanssa. (Arendt 1954/2002.) Kun ihmiset liittyvät yhteen, valtaa eittämättä syntyykin, mutta toisinaan se voi jäädä yksittäisten ihmisten toiminnaksi ilman yhteen kokoavaa tavoitetta eli projektia. Sosiaalityön uudet ideat, esimerkiksi kokemusasiantuntijuus tai sosiaalinen raportointi, ovat alkaneet onnistuneesti alhaalta ylöspäin eli yksittäisten ihmisten yhteenliittymistä, kun ideasta on syntynyt projekti ja projektista kehkeytynyt suostuttelun ja toiminnan myötä vakiintunut tai jopa lailla säädetty käytäntö. Työttömien aktivointi on puolestaan projekti, joka on edennyt ylhäältä alaspäin eli puoluepolitiikan ja lainsäädännön läpi sosiaalityön toteuttamaksi käytännöksi tavalla, joka on muuttanut työtä vailla olevien kansalaisten elämää.

Vallan ympärille syntyy erilaisia jännitteitä. Reed ja Weinman (2019) purkavat vallan toimintamekanismin osiin. Valta virtaa projekteissa, joissa on kolmenlaisia muutokselle alttiita toimijuuspositioita: johtaja (*rector*), osallistuja (*actor*) ja sivullinen (*other*). Kun joku joukossa saa idean ja onnistuu suostuttelemaan muita siihen

mukaan, syntyy projekti. Kun yhä useampia osallistuu projektiin, se kasvaa, mutta myös jännitteet lisääntyvät. Joku voi alkaa suostuttelemaan muita osallistujia vaihtamaan projektin suuntaa. Johtajat voivat vaihtua. Jotkut osallistujista sysätään syrjään. Johtajan ja osallistujan roolit eroavat eritoten siinä, että johtajalla on eniten suostutteluvalltaa eli keinoja käyttää kieltä siten, että projekti saa kannatusta. (Reed & Weinman 2019.)

Toimijuuden positiot tarjoavat käytännöllisen työkalun intersektionaalisuuden ja etuoikeuksien tunnistamiseen (Hulko 2015). Vallasta saavat nauttia erityisesti erilaisten projektien johtajat mutta myös osallistujat. Jos ihminen on useassa projektissa vaikutusvaltaisessa asemassa, hänelle kertyy paljon valtaa. Valta saattaa siis kasautua vain pienelle joukko osallistujista. Sama pätee toisin päin: jos ihminen jää projekteissa sivulliseksi, hänellä on vain vähän valtaa vaikuttaa omaan elämäänsä, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. (Reed & Weinman 2019.) Toimijuuden positiot auttavat siten ymmärtämään paremmin sitä, miten valta jakautuu yhteiskunnassa ja yhteisöissä (ks. Dhamoon 2011).

Yhdistämme Reedin ja Weinmanin (2019) ajatteluun Gerry McCartneyn ja kumppaneiden (2021) tunnistamat kuusi vallan lähdettä. Ne ovat tulot ja varallisuus, tieto (esimerkiksi koulutus, tiedontuotanto, asiantuntijuus), kulttuurinen tai sosiaalinen norminmukaisuus (esimerkiksi heteronormatiivinen järjestys, evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluminen, kokoaikatyön tekeminen, neurotyypillisuus), ihmisten väliset yhteenliittymät (esimerkiksi ammattiyhdistysliike, aktivismi, harrastusporukat), asemat esimerkiksi työelämän, yhteisöjen, yhteiskunnan hierarkioissa sekä valtiolliset instituutiot, kuten lainsäädäntötyö.

Osallisuutta on perinteisesti tarkasteltu yhteiskunnan makrotasolla objektiivisina pidettyjen mittareiden, kuten tulojen, koulutuksen, työllisyyden ja terveyden avulla (McCartney ym. 2021; Atkinson, Cantillon, Marlier & Nolan 2002). Laajennamme vakiintunutta käytäntöä tarkastelemalla osallisuutta mahdollisuutena kiinnittyä vallan lähteisiin ja sen myötä osallistua neuvotteluihin resurssien jakamisesta. Kun on osallinen vallan lähteistä, voi saada myös puhevaltaa (*rector, actor*) siinä, ketkä ja millä perusteilla ihmiset pääsevät osallisiksi yhteisistä resursseista. (Isola ym. 2017.)

Sosiaalityön kohderyhmissä on paljon pienituloisia ja matalasti kouluttautuneita ihmisiä. Heillä on osaamista, mutta siihen perustuvalla työpanoksella ei tätä nykyä ole kysyntää niin, että osaamisesta maksettaisiin palkkaa. Sosiaalityössä asioivat ihmiset eivät välttämättä osaa kertoa kokemistaan epäkohdista kielellä, joka tulisi yhteiskunnassa kuulluksi. He saattavat jollakin tavalla poiketa oletetusta normaalista, ja siksi heihin voi kohdistua muita enemmän syrjintää ja stigmatisointia (Blom, Carpholt & Krull 2023). He eivät välttämättä ole yhteiskunnallisesti aktiivisia, mikä ajaa heitä etäälle sosiaalisten yhteenliittymien vallasta. Tällaisia ryhmiä ovat muun muassa vastentahtoisesti työmarkkinoilta poissa olevat, kuten työttömät ja työkyvyttömät ihmiset (Leemann, Nousiainen, Keto-Tokoi & Isola 2022).

Osallisuus ei lähtökohtaisesti viittaa vain myönteisiin asioihin. Olemme osa ilmastomuutosta, joudumme osallisiksi onnettomuuksiin ja kriiseihin, voimme

etsiä osallisuuden kokemusta itsellemme haitallisista yhteisöistä ja saatamme jopa päätyä keskinäisriippuvaisissa ketjuissa osallisiksi rikollisuudessa. Tässä luvussa tarkastelemme osallisuutta siteenä valtaan ja toimijuutta näiden siteiden konkreettisenä seurauksena. Osallisuuden kokemuksen ajattelemme heijastavan valtaa, jolloin se on yksilön tulkinta siitä, millaisissa toimijuuspositioiden kudelmassa hän liikkuu. Vahvaa osallisuutta kokeva on osallinen monessa ja monesta. Kun ihminen on osallinen erilaisista yhteisöjen ja yhteiskunnan vallan lähteistä eli hänellä on puhevaltaa, resursseja ja toiminnan vapautta, seuraa vahvaa osallisuuden kokemusta. Erittäin heikko osallisuuden kokemus puolestaan viittaa huonoihin intersektionaalisiin asemiin yhteiskunnassa.

Osallisuustyö

Osallisuustyön käsitettä käytti ensimmäisten joukossa Anneli Pohjola (2011) jäsentäessään sen yhdeksi osaksi rakenteellista sosiaalityötä. Muutamia vuosia myöhemmin Anna-Maria Isola (2016) hahmotteli hieman Pohjolan määritelmää laajemmin osallisuustyön ytimeen autonomian, demokratian ja paikallisen yhteishyvän. Osallisuustyö on käsitteenä vakiintumassa niin tutkimuksessa, kehittämistyössä kuin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin hallinnonaloillakin (Isola, Nousiainen & Valtari 2020). Osallisuustyö on myös jo muuttunut moniksi sosiaalityön käytännöiksi, mutta se etsii ja löytää jatkuvasti uusia muotoja esimerkiksi erilaisissa yhteisöissä (esim. Seppälä, Grönlund & Kemppainen 2020; Leppänen, Kiviranta, Metteri, Stepney & Kostiainen 2021; Hekkala ym. 2023; 2025; Huotari & Grönlund 2023) ja kokemusasiantuntijatoiminnassa (Kirjavainen & Hietala 2019). Yksi osallisuusajattelun esikuvista on ollut STEA-rahoitteinen Valtaajat-projekti (2015–2018), jossa nuoria aikuisia rohkaistiin käyttämään valtaa tekemällä arkeaan ja yhteiskunnallisia epäkohtia näkyväksi omilla projekteillaan, muun muassa kirjoittamalla blogia, kokeilemalla poliittista valokuvaa, tekemällä vastamainoksia, ripustamalla neulegraffiteja kaupungille ja ottamalla kantaa eläinten oikeuksien puolesta (Innokylä 2024).

Osallisuustyöllä on luovuttamattomia lähtökohtia. Vapaaehtoisuus kaikessa toiminnassa tarkoittaa, että osallistumista tärkeämpää ihmisen on saada itse päättää siitä, tarttuako saatavilla oleviin mahdollisuuksiin vai ei (Baumgartner & Burns 2014, 362). Sosiaalityön toimintaympäristöissä osallisuustyössä turvataan perustuslain lupaus välttämättömästä huolenpidosta ja toimeentulosta (Perustuslaki 731/1999, 19 §). Tähän liittyen on tunnistettava ne esteet, jotka heikentävät yksilön tai yhteisön mahdollisuuksia tarttua ”saatavilla oleviin” mahdollisuuksiin. Osallisuustyön lopullisena päämääränä on ihmisten välisen yhdenvertaisuuden edistäminen. Se edellyttää eriarvoisuuden kaventamista tavalla, jossa yhteiset resurssit jaetaan niin, että kaikkien perustarpeet tyydyttyvät. Jotta tämä voi toteutua, osallisuustyö edellyttää myös sitä, että vallan annetaan jakautua uudelleen. (Isola ym. 2020; Hekkala ym. 2023; 2025.)

Tyypillisesti sosioekonomiselta asemaltaan yhdenmukaiset, usein myös muita paremmassa asemassa olevat ihmiset ryhtyvät ajamaan yhteistä tavoitetta. Poikkeukselliset yhteiskunnalliset olosuhteet voivat entisestään lisätä tällaista hierarkioita vahvistavaa valtaa (Huotari & Grönlund 2023). Vallan jatkuva jakautuminen edellyttää, että mahdollisimman erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa olevat ihmiset liittyvät yhteen suunnittelemaan yhteistä toimintaa, sopivat tavoitteet, järjestävät toiminnan ja arvioivat sen onnistumista (esim. Greene, Espiritu & Nyamangah 2023; Hekkala ym. 2023; 2025; Schneider 2019). Tällöin erilaiset voimat muokkaavat toimintaa jatkuvasti (Baumgartner & Burns 2014; Leppänen ym. 2021). Samalla ymmärrys elämän kirjoa kohtaan lisääntyy. Kun tällaisia tiloja ja tilaisuuksia luodaan ja tarjotaan, toteutuu myös sosiaalihuoltolain (1301/2014, 1 §) tavoite ihmisten osallisuuden edistämisestä (Hekkala ym. 2023).

Osallisuustyön tunnistaa yhtäältä muutospyrkimyksistä ja toisaalta onnistuneesta muutoksesta. Osallisuustyössä tunnistetaan koko ajan vallankäyttöä ja ollaan valmiita rakentamaan yhteyksiä valtaan niille, jotka ovat siitä etäällä. Käytännössä se tarkoittaa liittoutumista ja kumppanuutta näiden ihmisten kanssa ja tarttumista heidän tarpeisiinsa ja tietoonsa sekä heidän arvojensa hyväksymistä. (Leppänen ym. 2021; Lee 2022; Hekkala ym. 2023; Köngeter & Schreiner 2023; Mulé & Good Gingrich 2023.) Silloin osallisuustyö ketjuttaa vallasta etäällä olevien ihmisten odotuksia huomiosta, huolenpidosta, kunnioituksesta ja arvostuksesta heidän ja muun yhteiskunnan välillä (Hekkala 2023, 47; ks. myös Lamont 2023, 75–95).

Koska osallisuus on moniulotteinen ilmiö, johon liittyvät käytettävissä olevat resurssit, yhteenkuuluvuuden ja merkityksellisyyden kokemukset sekä toiminnan vapaus, sen edistäminen ei ole pelkästään sosiaalialan tehtävä. Sitä voi tehdä kaikkialla, esimerkiksi maahanmuuttajia yhteiskuntaan integroivassa koulutuksessa (Greene ym. 2023), monialaisessa yhteistyössä (Mönkkönen & Kekoni 2019), kansatutkimuksessa (Kulmala, Spišák & Venäläinen 2023), pyrkimyksissä elvyttää alkupe räiskielen asemaa ja käyttöä (McArdle & Neill 2023) ihmisten välisiä kohtaamisia ja ryhmäytymisiä unohtamatta.

Osallisuustyö on dynaamista ja prosessinomaista tekemistä, joka luo uutta arvoa aiemmin väheksytyille ihmisille, näkökulmille ja tiedolle. Tällainen osallisuuden edistäminen ja toteutuminen horjuttavat sellaista valtaa sekä sellaisia ammatillisia ja yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka ylläpitävät toiseuttavia ja syrjiviä rakenteita. (Ks. Mulé & Good Gingrich 2023.)

Refleksiivinen muistelu

Esimerkkimme sosiaalityön kolmesta ympäristöstä osallisuustyön projekteineen valikoitui mukaan, koska ne olivat meille tuttuja työkokemuksemme takia (ks. taulukko 1). Meillä jokaisella oli myös tutkimustietoa projektimme osallistujien osallisuuden kokemuksista. (Isola, Mäkinen, Leikonniemi & Moisio 2023; Hekkala 2023; Hekkala ym. 2023; 2025; Leppänen ym. 2021).

Anna-Maria Isola toimi vapaaehtoisena lastensuojelun kokemuskumppanitoimintaa kehitettäessä erityisesti sen alkuvaiheessa, kun luotiin mallia lastensuojelun asiakasvanhempien kokemustarinaratyöskentelystä. Toiminnan tavoitteena oli lisätä lastensuojelun asiakasvanhempien osallisuutta ja lastensuojelun tuloksellisuutta.

Matilda Leppänen työskenteli sosiaalityöntekijänä monitoimijaisessa yhteisöllisen maahanmuuttajatyön hankkeessa, joka pyrki vahvistamaan kotoutumisprosessin kahdensuuntaisuutta ”uusien tulijoiden” ja alueella jo olevien toimijoiden välillä. Ohjaus- ja neuvontatyötä tekivät sosiaalialan ammattilaiset yhdessä omakielisten yhteisöneuvojen kanssa ilman ajanvarausta.

Marja Hekkala työskenteli tutkijana Korona yhteiskunnan marginaaleissa -kon-sortiohankkeessa, joka toteutti kaksi ja puolivuotisen etnografisen tutkimuksen hankkeessa perustetussa yhteisöllisessä päihdetyössä, Lissu Social Clubissa. Lissun työntekijät ovat sosionomeja, mutta Lissuun on alusta asti jalkautunut viranomaisytyönä aikuissosiaalityö.

Jokainen tässä luvussa käsittelemämme osallisuustyön projekti on sitä myös siinä mielessä, että ne ovat saaneet julkista kehittämisrahaa. Kokemuskumppanuutta on kehitetty STEA:n rahoittamassa Asiakkaasta kumppaniksi -hankkeessa. Kototopia ja Lissua puolestaan on rahoittanut Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja 5.

Taulukko 1. Projektien toimintaympäristöt, aineistot, tutkijan positiot ja tutkimusetiikka

Osallisuustyön konteksti	Projektin kuvaus	Aineisto	Tutkijan positio	Tutkimusetiikka
Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuskumppanuus	Kokemuskumppanit tukevat lastensuojelun vanhempia ja ammattilaisia.	Osallistuva havainnointi, haastattelut ja tutkimuspäiväkirja 2020–2022	Vapaaehtoinen, tutkija	Järjestön tutkimuslupa, tilanteinen suostumusneuvottelu, avoimet tiedostot kommentointia ja arviointia varten
Yhteisöllinen maahanmuuttajatyö Kototopilla, osa laajempaa Tehostetun kotoutumisen -hanketta (TEKO)	Kaikille alueen ”uusille tulijoille” yhteinen kohtaamispaikka, jossa tarjolla omakielistä ohjausta ja neuvontaa.	Osallistuva havainnointi, hanke- ja verkostotyö, viranomaistyö maahanmuuttajapalveluissa 2018–2020	Kehittäjäsosiaalityöntekijä	Hankkeen ja sen taustatoimijoiden tutkimuslupa, yhdessä koettu ja kerätty tieto
Yhteisöllinen päihdetyö Lissu Social Clubissa ja Korona yhteiskunnan marginaaleissa -kon-sortiohanke	Avoin yhteisö, toimintaan mahdollista osallistua ilman vaatimusta päihhteettömyydestä Tunnustava etnografia.	Päiväkirjat (tutkija, kaksi työntekijää, yhteisön yhteinen), haastattelut, hankepalaverit, yhteisökokousmuistiot, työpajat, sosiaalinen media, uutiset 2021–2023	Tutkija, kanssätutkija	Hankkeen eettinen ennakoarviointi, taustaorganisaation tutkimuslupa, tilanteinen suostumuksen neuvottelu, eletty etiikka

Aineistomme on etnografinen havainnointiaineisto, joka sisältää haastatteluita ja autoetnografisia pohdintoja. Autoetnografisen tiedon subjektiivinen luonne hälvenee ja tiedon refleksiivisyys lisääntyy, kun useampi tutkija liittyy yhteen ihmettelemään samaa aihetta. Tällä viittaamme Judith Lapadatin (2017) tapaan tehdä

autoetnografiaa yhdessä muiden kanssa. Metodologisesti tutkimusotteemme tulee lähelle Michael Burawoyn (1989) laajennettua tapaustutkimusta. Se ammentaa refleksiivisyydestä, joka nostaa erilaiset tulkinnat kuuluviin, altistaa kriittisyydelle ja siten vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta. Laajennettua tapaustutkimusta on Burawoyn mukaan mahdollista tehdä esimerkiksi niin, että samaa tapausta tarkastellaan erilaisissa ympäristöissä, erilaisin käsitteellistyksin tai erilaisina aikakausina. Päädyimme vaihtoehtoista ensimmäiseen.

Nimesimme lähestymistapamme refleksiiviseksi muisteluksi. Kokoonnuimme yhteen kolme kertaa jakamaan kokemuksiamme ja ajatuksiamme. Tarkastelimme osallisuustyön käytäntöjä erityisesti siitä näkökulmasta, kenen tieto ohjasi työntekijöiden, osallistujien ja tutkijoiden toimintaa. Tallensimme keskusteluista kaksi viimeistä siltä varalta, että keskusteluihin on jossain vaiheessa palattava analyysin luotettavuuden todentamiseksi. Jaoimme vuoron perään muistojamme, kokemuksiamme ja ajatuksiamme. Luimme myös keskeisiä tekstejä ja keskustelimme niistä (esim. Reed & Weinman 2019; McCartney ym. 2021). Refleksiivisen muistelun, yhteisen lukemisen ja keskustelun myötä hahmottui määritelmä osallisuustyöstä vallan uudelleen jakautumisena, johon liittyvät tilat, tieto ja toimijuuden positioiden liike. Jäsennämme seuraavaksi kolme osallisuustyön tapaustamme näiden mukaan.

Eletty osallisuustyö ja jaettu valta kolmessa toimintaympäristössä

Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuskumppanuus osallisuustyön ilmentymänä (Anna-Maria Isola)

Liityin vuonna 2020 Asiakkaasta kumppaniksi -projektiin, jonka ensisijaisena tavoitteena oli kehittää lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuskumppanuutta. Tavoitteena oli, että perheiden osallisuus omassa asiassa vahvistuisi ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen vähenisi ja lyhenisi. Kokemuskumppani on lastensuojelun asiakkuuden läpikäynyt ja koulutuksen suorittanut vanhempi. Vuoden 2025 ensimmäisen puoliskon jälkeen noin 50 vanhempaa oli käynyt Kokemuskumppani-koulutuksen, minkä jälkeen he ovat työskennelleet lastensuojelun asiakasvanhempien ja satunnaisesti myös ammattilaisten tukena, kehittämistehtävissä sekä luennoineet sosiaalityöntekijä- ja sosionomiopiskelijoille.

Tein Asiakkaasta kumppaniksi -projektissa ensin vapaaehtoistyötä: otin tehtäväkseni kehittää rakenteen, jonka avulla kokemuskumppanikoulutukseen hakeutuneet jäsentäisivät vanhemmuuteensa ja lastensuojeluun liittyvät kokemuksensa kokemustarinaksi. Vähitellen matkani muuttui yhteisluomiseksi, jossa työstimme työntekijöiden ja vanhempien kanssa kokemuskumppanuutta julkaisuiksi (Isola, Saarto, Inkinen & Kallio 2022; Isola ym. 2023). Tässä tapauskertomuksessa välitän kokemuskumppaneiksi kouluttautuneiden ja lastensuojelun asiakkaina olleiden vanhempien kokemustietoa.

Toimijuuden positiot: lähtötilanne

Lastensuojelun tavoite, toimijuuden kielellä projekti, on edistää perheen hyvinvointia ja suojella lasta. Sen läpi virtaavat ja risteävät erilaiset voimat, joista rakentuvat lastensuojelun muuttuvat toimijuudet. Niitä ovat esimerkiksi lainsäätäjien, poliitikojen ja päättäjien, lastensuojelun, kasvatuksen, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon ammattilaisten, järjestöjen, palveluntarjoajien, tukihenkilöiden, vertaisten, vanhempien, lasten ja kansalaisten voimat ja valta.

Lainsäätäjien valta on vahvinta, mutta ennen kuin lait säädetään, ovat esimerkiksi lastensuojelujärjestöt, lapsiasiavaltuutettu ja poliitikot käyttäneet paljon puhevaltaa perustellessaan lakimuutosten tarpeellisuutta. Vanhemmat ovat vastuullisia (rector) perheensä hyvinvoinnista. Virkavastuullisilla sosiaalityöntekijöillä on pakottavaa toimeenpanovaltaa (rector) suhteessa vanhempiin (actor) silloin, kun on välttämätöntä suojella lasta ja sijoittaa hänet kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun professiolla (rector) on valta ja velvollisuus määrittää, milloin ja miten perheessä on syytä tehdä mikäkin interventio lapsen edun turvaamiseksi.

Lastensuojelussa on kuitenkin usein erilaisia tulkintoja lasten edusta. Jotta yhteiseen näkemykseen päästään, tarvitaan vuorovaikutusta ammattilaisten, vanhempien ja lasten kesken. Valtapositiot ovat kuitenkin epätasaiset, sillä vanhemmat kertoivat puutteellisesta puhevallastaan. Toimijuuden kielelle käännettynä vanhemmat asemoivat itsensä perhettään koskevassa lastensuojeluasiassa parhaimmillaan vain osallistujina (actor) ja pahimmillaan sivullisina (other). Osallisuuden kielellä ilmaistuna he eivät kokeneet tyydyttävää osallisuutta – joskus he puhuivat suorastaan osattomuudestaan – omassa asiassaan.

Osattomuus liittyi esimerkiksi verkostopalavereihin. Niissä ammattilaiset muodostivat sosiaalisia yhteenliittymiä, vallan lähteitä, joihin vanhempien oli vaikea liittyä. Vanhemmat oli kyllä kutsuttu paikalle, mutta heidän ohitseen oli puhuttu. Toisinaan vanhemmat tulkitsivat tulleen toiseutetuiksi jouduttuaan esimerkiksi epätyypillisen tai ongelmallisen vanhemman positioon. Sosiaalinen normi on valtaa, jossa normia edustavat ihmiset arvioivat kielteisesti tai jopa stigmatisoivat siitä poikkeavia.

Tilat: lastensuojelun profession läpäisemättömät rajat

Ajattelen, että lastensuojelun professio, joka näyttäytyi kokemuskumppanivanhemmille suljettuna, on tilana tarkan sosiaalisen järjestyksen tuotos. Tilan avaaminen vaati rohkeutta, samoin sinne astuminen. Tulkitsen, että asiakkaiden ottaminen mukaan vaati ammattilaisia siirtymään pois mukavuusalueelta (Laitinen & Niskala 2013). Rajan ylittäminen oli myös kokemuskumppaneille vaativaa: oli löydettävä huokoinen kohta, josta päästä kokeilemaan puhevaltaa (rector/actor) ja houkuttelemaan ammattilaisia mukaan kokemuskumppanuuteen. Kun onnisti, he ottivat lastensuojelun tapaamisissa tehtäväkseen tulkata ammattikieltä asiakasvanhemmille ja puhuivat asiakasvanhemman puolesta niinä hetkinä, kun vanhempi ei osannut, pystynyt tai uskaltanut. Kokemuskumppanit pystyivät kuitenkin tukemaan vertais-

taan myös lastensuojelun fyysisten tilojen ulkopuolella kokemuskumppanuuden sosiaalisessa tilassa.

Kun lastensuojelun kokeneet vanhemmat pääsivät yhteiseen tilaan, he havaitsivat, etteivät olleetkaan yksin. Jaetussa kokemustilassa vanhemmat saivat kokemuskensa kuuluviin ja vähitellen jalostettua sitä kokemustiedoksi. Se oli ensimmäinen siirtymä sivullisista kokemustiedon tuottajiksi. Ja kun erilaisissa keskustelutilaisuuksissa ja julkisessa keskustelussa heidän tietoonsa tartuttiin, yhteys tietovaltaan vahvistui edelleen. Kampanjoissaan kokemusosaamisensa ja -tietonsa puolesta heidän toimijuuden positionsa vahvistuivat edelleen, kun he saivat Kokemuskumppanuus-projektiinsa mukaan vertaisia, tutkijoita, lastensuojelun ammattilaisia ja päättäjiä.

Tieto: kokemustiedosta tunnustettua tietoa

Kokemuskumppanuuden voima näyttäytyi minulle siinä, että se tarjosi sosiaalisen yhteenliittymän, tilan, jossa lastensuojelun läpikäyneet vanhemmat saivat koottua voimansa, kokemustietonsa kuulluksi ja yhteydet vallan lähteisiin vahvemmiksi. Sitä ennen vanhemmilta oli saattanut puuttua käsitteet omille kokemuksilleen, mikä oli estänyt heitä perustelemasta tarpeitaan (Fricker 2007). Aluksi lastensuojelun käytännöistä melko erillinen kokemuskumppanuus pääsi vähitellen pistemäiseen yhteistyöhön lastensuojelun profession kanssa. Tämä ei olisi onnistunut ilman kehittämishanketta, joka kutsui vanhemmat liittymään yhteen.

Vaikka lastensuojelun piirissä olevilla perheillä oli erilaisia taustoja, vanhempia yhdisti kokemus siitä, että heiltä oli eväty pääsy tietoon esimerkiksi silloin, kun he eivät olleet ymmärtäneet ammattilaisten käyttämiä termejä eivätkä osanneet tai uskaltaneet kysyä niihin selvennystä. Yhteys tietoon oli katkennut myös silloin, kun heille ei kerrottu, miten prosessin oli tarkoitus edetä, millaisia vaihtoehtoja oli ja millaisiin tukitoimiin heillä olisi ollut oikeus. Nämä ovat kaikki tekijöitä, jotka ennustavat sosiaalityön tavoitteiden saavuttamista (Ekqvist & Kuusisto 2020). Tuloksekkaan työskentelyn sijaan seurasikin huolta ja epävarmuutta, mikä edelleen sitoi ja piilotti vanhempien ennestään vähäisiä voimavaroja. Vanhempien kokemus oli, että kun huoli ja epävarmuus lievenivät, psyykkiset voimavarat olivat taas hyödynnettävissä.

Tulkitsen, että erilaisin tavoin vahvistuva yhteys tietovaltaan oli juuri se voima, mistä syntyi onnistumisia. Se ilmeni esimerkiksi seuraavin tavoin: Ammattilaiset osasivat pysähtyä asiakasvanhemman tiedon äärelle; he saivat reflektointiapua kokemuskumppanilta; heidän ymmärryksensä perheiden moninaisuudesta lisääntyi kokemuskumppanin rakentaman ymmärryksen ansiosta. Ehkä oli vain ajan kysymys, milloin lastensuojelun piirissä olevien vanhempien kokemustieto tuli kuuluvaksi, mutta kokemuskumppanuutta kehittävä projekti ainakin nopeutti sitä.

Tietovallan uudelleenjaossa syntyy väistämättä konflikteja (Hekkala 2023). Valanjaon epämurkuvuusalueelta löysin itsenikin. Kaikissa rooleissani (vapaaehtoistyöntekijä, tutkija, aktivisti) tunnistin etuoikeuteni. Erityisen vahva positioni oli kuitenkin suhteessa tietovaltaan. Minä kirjoitin julkaisut, vaikka kirjoittamani tiedon

omistivat ennen kaikkea vanhemmat, jotka sen minulle kertoivat. Olin tiedontuotannossa täysin riippuvainen siitä. Kiitokseksi siitä halusin kirjoittaa vanhempien kokemustiedon akateemisesti olemassa olevaksi ja näin vahvistaa heidän yhteyksiään tietovallan lähteisiin. Sitouduin myös heidän projektiinsa toimeliaana osallistujana ja lupasin edistää heidän asiaansa muuallakin, missä se vain olisi mahdollista.

Uudelleen järjestyneet toimijuuden positiot

Kun valta jakautuu uusiksi, syntyy konfliktialttiutta. Ammattilaisten, kokemuskumppaneiden ja muiden vanhempien puheissa kuuluikin siihen liittyen pelko jännitteistä ja hankauksista. Ammatillaiset pelkäsivät: liittoutuisivatko kokemuskumppanit vanhempien kanssa, jos heidät päästäisi ammatillaisen ja asiakkaan väliin? Kokemuskumppanit tunnistivat riskin: voisivatko vanhemmat käyttää heitä mahdollisesti lapsen edun vastaisesti oman suostuttelunsa välineenä? Vanhemmat puolestaan ihmettelivät: mikä on oikea määrä valtautumista niin, ettei se uhkaa ammatillaista? Ammatillaiset huolehtivat: jos muutenkin monitoimijaiseen lastensuojeluun tuodaan taas uusi toimija eli kokemuskumppani, kuormittaako se lisää vaikeuksien keskellä eläviä vanhempia?

Vaikka kokemuskumppaneiden toimijuuden positiot muuttuivat sivullisista osallistujiksi ja johtajiksi, varsinaisiin vallan uudelleenneuvotteluihin ammatillaisen ja kokemuskumppanien välillä päästiin ani harvoin. Vasta jälkikäteen kuulin neuvotteluista, joissa kokemuskumppani oli suostutellut sosiaalityöntekijän jatkaamaan hyvin alkanutta mutta lakkautusuhan alla olevaa kokemuskumppanisuhdetta. Kuulin myös tilanteesta, jossa yhteistyö kokemuskumppanin kanssa oli estänyt konfliktia puhkeamasta vanhemman ja lastensuojelun välille, ja toisesta tilanteesta, jossa kokemuskumppanin ansiosta perhe oli saanut oikea-aikaisen ja tarpeenmukaisen tuen, vaikka kodin ulkopuolelle sijoittamiseen yksissä tuumin päädyttiinkin.

Arjen näköistä osallisuustyötä yhteisösosiaalityön projektissa (Matilda Leppänen)

Yhteisöllinen maahanmuuttajatyö Kototorilla oli päässyt hyvään vauhtiin siinä vaiheessa, kun liityin mukaan sen toisena toimintavuotena 2018. Kaikille avoin neuvonta- ja ohjauspaikka, Kototori, syntyi osana TEKO-hanketta (Tehostetun kotoutumisen -hanke). Olin hankkeen kolmas kehittäjäsosiaalityöntekijä, mutta jatkuvuus oli turvattu, koska sosiaaliohjaaja-työparini oli ollut mukana alusta lähtien. Hankeaikana olin kaksoisroolissa. Puolet työajastani sain toimia hankkeessa kehittäjäsosiaalityöntekijänä ja toisen puolikkaan toimin maahanmuuttajapalveluissa erityistä tukea tarvitsevien pakolaistaustaisten asiakkaiden sosiaalihuoltolain mukaisena omatyöntekijänä (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 42 §). Tarkastelen, millaista tietoa Kototorilla eletty arki toi näkyväksi sosiaalityön ja osallisuustyön näkökulmasta.

Toimijuuden positiot: lähtötilanne

Kototorin tarina alkoi vuonna 2016 osana laajempaa hanketta. Taustalla oli ajatus siitä, että kahdensuuntainen kotoutumisprosessi vaatii sekä ”uusien tulijoiden” että

muiden toimijoiden, mukaan lukien sosiaalityön, aktivoitumista. (Popova 2019.) Kaikille avoin matalan kynnyksen neuvonta- ja ohjauspaikka Kototori avattiin Tampereelle Hervannan kaupunginosaan keväällä 2017. Tarkempi sijainti oli Hervannan vapaa-aikakeskuksen toisen kerroksen käytävätiloissa, jossa tarjottiin neuvontaa ja ohjausta ilman ajanvarausta kahtena päivänä viikossa useilla eri kielillä. Liikkeelle lähdettiin tyhjästä käytävästä, joka ajan kuluessa ja toiminnan kehittyessä täyttyi 30–50 kävijällä päivässä. Tilan perustaminen Hervantaan ei ollut sattumanvaraista, vaan siellä juuri oli kyseiselle toiminnalle erityinen tarve. Viimeisenä hankevuotena 2019 Hervannan asukkaista noin 20 prosenttia oli taustaltaan vieraskielisiä. Määrä on edelleen kasvussa (Tilastotietoa väestöstä ja väestönmuutoksista 2024).

Torimainen ja arjen asioista rakentuva neuvonta- ja ohjauspaikka loi toimintaympäristön, jossa pyrittiin murtamaan sosiaaliasemalta tuttua viranomaisen ja asiakkaan välistä valta-asemaa. Kototorilla kävijä määritteli asiointiprosessin sen alkuajatuksesta lähtien. Kototorille sai tulla ilman aikavarausta eikä sille ollut rajoja, missä asioissa sai apua. Tarjonta muotoutui kävijöiden arjen ja siihen liittyvien tarpeiden myötä. Kävijälle tarjottiin asiassaan johtajan positiota ja sosiaalialan ammattilainen sai olla osallisena tai ajoittain jopa sivullisena prosessissa. Tavoitteena oli se, että Kototorilla autettiin ja tuettiin niin, että kävijällä pysyi asiansa omistajuus.

Tilat: toimintaa muovannut tyhjä käytävä

Kototorille tarjoutunut paikka poikkesi tilaratkaisuna siitä toimistokeskeisestä sosiaalityöstä, jossa hain asiakkaita aikavarauksille sosiaaliaseman valkoisesta aulasta. Käytössämme Kototorilla oli 1970-luvun lopulla rakennetun vapaa-aikakeskuksen käytävätila, johon pop-up -periaatteella toimimme toimintapäivinä ostoskärryllä tarvittavat materiaalit, kannettavat tietokoneet ja tulostimen. Käytävillä ryhtiä toivat elämää nähneet sermit, jotka käänsimme valmiusasentoon päivän alussa. Neuvonta- ja ohjaustyötä tehtiin pyöreiden pöytien ääressä joko sermien suojassa ja/tai niiden ulkopuolella. Käytävän kyljessä oli kahvilatila, jossa vapaaehtoisvoimin tarjottiin ilmaiseksi pientä purtavaa ja juotavaa. Tarjolla olevista kalusteista ja materiaaleista kyhätyn tilan ydinarvo olikin siinä, että olimme arkinen ja kynnyksiä myös tilallisilla ratkaisuilla madaltava tai jopa poistava palvelu.

Kototorin päivät eivät olleet ennakoitavissa. Viidenkymmenen kävijän päivänä hallinnan tunteesta sai luopua. Vaihtokauppana tilalle tuli epävarmuuden tunne, jonka kanssa vastuuvuorossa oleva työntekijä sai tutkia asiantuntijuuttaan uudessa valossa. Itseni lisäksi muutkin paikkaan jalkautuneet työntekijät kuvailivat päiviä intensiivisiksi ja voimia vieviksi. Samalla ne kuvautuivat virkistävänä ja tarpeellisen vaihteluna. Alkuaikoina ohjaus- ja neuvontatyö oli kahden nimetyn työntekijän vastuulla. Tämä kuitenkin todettiin hyvin pian kestävämmäksi, sillä palvelu oli pienelle henkilöresurssille liian raskas. Suosion myötä myös kävijät jakoivat kokemuksen paikan kaoottisuudesta ja toivat sen esille kävijäpalautteessa. Muokkasimme palvelua niin, että otimme käyttöön työntekijöiden kuormaa keventävän vastuuringin ja kävijöiden mieltä huojentavan vuoronumerojärjestelmän (Leppänen &

Kiviranta 2019). Kototorin tekijöille ja kävijöille se oli uusi palvelu, joka muovautui jatkuvasti. Oli opittava virheistä, vahvistettava sitä, mikä toimi ja oltava rohkea kokeilemaan ja luopumaan.

Tieto: kävijöitä, yhteisöneuvoja ja epävirallisia viranomaisia

Kototorin toiminnassa syntynyt tieto tuli näkyväksi sillä, että niin asiakkaita kuin työntekijöitä tarkasteltiin uudella tavalla ja kyseenalaistettiin aiemmin rakentuneita rooleja ja suhteita. Kototorilla asioivista ihmisistä puhuttiin kävijöinä. Tällä halusimme tehdä eroa sosiaalityön palveluiden asiakkaisiin. Se vahvisti ymmärrystä siitä, että käsitteellinen valinta oli myös rakenteellinen. Kototorin työntekijöille ja ulkopuolisille tahoille käsitteellinen valinta auttoi näkemään kohderyhmän aktiivisena ja itsenäisenä. Kävijä käsitteenä määritteli myös Kototorin paikaksi, jota ei erityisesti ollut suunniteltu oleskeluun, vaikka osalle kävijöistä se muodostui yhdeksi arjen yhteisöksi, jonne tultiin tankkaamaan osallisuuden kokemusta (Leppänen ym. 2021). Emme kirjanneet käyntejä asiakastietojärjestelmään, vaan kotikutoista tunnelmaa mukaillen kävijöistä pidimme ainoastaan tukkimiehen kirjanpitoa.

Vallan jakaminen näkyi arjenkaltaisuuden vahvistamisessa ja virallisuuden purkamisessa. Kohderyhmälle oli tarjolla myös toisenlaista valtaa yhteisöneuvojan roolissa. TEKO-hanke kehitti Kototorin lisäksi yhteisöneuvonnan toimintamallia, joka tarjosi pakolaistaustaiselle hänen osaamistaan ja kokemustaustaansa tunnustavan roolin, sekä tätä roolia vahvistavan koulutuksen ja ammatillisen tuen. Hankkeen avulla kouluttautuneet yhteisöneuvojat toimivat työpareina sosiaalialan ammattilaisille tarjoamalla eri osapuolille apua kieli- ja kulttuuriasioissa. (Hakulinen 2019.)

Ihastuin välittömästi Kototorin toiminnan arkisuuteen, epävirallisuuteen ja sen torimaiseen, jopa kaoottiseen tunnelmaan. Mahdollisuuteni toimia sosiaalityöntekijänä sellaisessa ympäristössä tarjosi uudenlaista virtaa ja kiinnittymistä sosiaalityöhön ja muistutti arvoista, joiden pohjalta olin alalle hakeutunut. Tunnistin muuttuvani työssäni aulaemännän ja sosiaalityöntekijän hybridiksi. Roolin muutos oli tarpeellinen, sillä sen avulla koin, että paikassa käyviin ihmisiin syntyi erilainen välitön suhde. Työntekijän roolini muuntuminen johtui osittain niin tilaratkaisuista kuin siitä, että roolini rakentui suhteessa kävijään. Kototorilla ei ollut tarvetta sosiaaliaseman sosiaalityöntekijälle. Yhtä lailla työtäni oli luoda kävijöiden kanssa luottamussuhde, mutta paikan sosiaalisessa kehityksessä sosiaalialan ammattilaisen ja kävijän väliselle dialogille olosuhteet olivat suotuisimmat.

Toisiaan lähentyneet toimijuuden positiot

Määrittelimme Kototorilla tehdyn työn suhdeperustaiseksi sosiaalityöksi ja rakenteelliseksi yhteisösosiaalityöksi (Leppänen & Kiviranta 2019; Leppänen ym. 2021). Tunsimme alueen ja sen ihmiset. Maahanmuuttajatyössä kerääntyneen kokemustiedon pohjalta halusimme tukea näiden ihmisten toimijuutta ja pystyvyyden tunnetta (Leppänen & Kiviranta 2019). Erityisesti tunnistimme tarpeen keskittyä Kototorin saavutettavuuteen ja tavoitettavuuteen, sillä esimerkiksi sosiaalitoimen ja muiden yhteistyötahojen palvelut näyttivät muodostavan tahtomattaan jäykky-

dellään esteitä kotoutumiselle ja osallisuudelle vallan lähteistä. Palveluja ei ollut suunniteltu heikosti suomea puhuville tai esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomille ihmisille. Tarjolla olevissa palveluissa avun saaminen edellytti palvelujärjestelmien tuntemusta ja taitoa käyttää niitä. Esimerkkinä toimimattomasta palvelusta kävijäkunnalle oli terveystalveluiden ajanvarauksen takaisinsoittopalvelu.

Kototorilla sosiaalialan ammattilaisille syntyi uusi epävirallisen asiantuntijuuden muoto, joka koostui eletyn arjen tiedosta (Leppänen ym. 2021). Sen avulla toiminta tuli muihin palveluihin verrattuna lähemmäksi kävijöiden arkea ja muotoutui jonkinlaiseksi alueen yhteisöksi. Kototori onnistui tukemaan kävijöiden osallisuutta siten, että jo toimintaa suunnitellessa oli tunnistettu kohderyhmän esteet vallan lähteille. Sen lisäksi palvelun eri toimijat aktivoituivat tekemään rakenteellisia valintoja näiden esteiden poistamiseksi. Kototori toi näkyväksi, miten erityisesti kotoutujan, "uuden tulijan" toimijuus vahvistuu arkeen kiinnittymisen kautta. Tällaisia kiinnekohtia olivat esimerkiksi mahdollisuus tilata oman lapsen koulukuvat, vastata suomeksi tekstiviestiin, ymmärtää kotiin saapunut posti, ottaa vastaan vuokratyöfirman tarjoama työvuoro, selvittää rakkaan lemmikkikissan matkustamiseen vaadittavat asiakirjat, tehdä hammaslääkärin ajanvaraus, täyttää jatko-oleskelulupahakemus, maksaa sähkölasku, hakea toimeentulotukea ja pyytää huoltoyhtiötä vaihtamaan etuoven nimi omaksi. Kävijöiden avun tarpeet eivät läheskään aina vaatineet sosiaalialan osaamista. Sosiaalityön tehtäväksi tuli nähdä arjen tuen ja osallisuuden vahvistamisen rakentuvan näistä elämän pienistä asioista. Sosiaalityötä olikin se, miten tehtiin, eikä mitä.

Kototori edusti minulle sosiaalityön vaikuttavaa keveyttä. Vaikutelma keveydestä muodostui siitä, että itse rakenteena ja tilana palvelu oli varsin yksinkertainen: tyhjä käytävä, jonka annettiin täyttyä. Keveyttä vahvisti se, että työntekijöillä oli valta muokata palvelua, jossa itse toimivat. Kototori oli osoitus siitä, että sosiaalityön on mahdollista luoda viranomaistyölle sellaisia puitteita, joissa osallisuustyötä voi tehdä. Ihan sellaisenaan ei tarina kuitenkaan saanut jatkua, sillä edelleen sosiaalipalveluissa on haasteita ottaa hanketoiminnan avulla muodostuvia onnistumisia osaksi peruspalveluja. Kototorilla tehty työ oli elämäkaltaista sosiaalityötä, johon sisältyy pysyvä tarve epävirallisuudelle.

Lissu Social Club: "Ei kenenkään maalla" jaettu valta – osallisuustyötä yhteisöllisessä päihdetyössä (Marja Hekkala)

Korona yhteiskunnan marginaaleissa -hankkeessa vuosina 2021–2023 tehtäväkseni määrittyi tutkia hankkeessa perustettavaa yhteisöä. Osallistuin yhteisön toimintaan viikoittain paikan päällä tai videoyhteydellä kahden ja puolen vuoden ajan. Kutsun työtäni tunnustavaksi etnografiaksi, jossa tarkastelin eri osapuolten välisiä huolenpidon, kunnioituksen ja arvostuksen tunnustusodotuksia ja tunnustustekoja, sekä tunnustusloukkauksia ja kamppailuja täydemmästä tunnustuksesta (Hekkala 2023). Tämä tapauskertomus on yksi jäsenitys etnografian elämisestä ja etnografisesta aineistosta.

Toimijuuden positiot: lähtötilanne

Hankkeen alussa tunnistin taustaorganisaation eli Satakunnan Sininauha ry:n (ent. Porin Sininauha ry) ideoivan hankehakemuksessa sellaista osallisuustyön projektia, joka tarkastelee valtaa ja luottaa sitä eteenpäin: Tarve fyysisessä paikassa toimivalle yhteisölle perustui sen kohderyhmän ihmisten unelmiin olohuonemaisesta tilasta, jossa on mahdollista viettää aikaa tulematta tuomituksi päihteidenkäytön vuoksi (Hekkala ym. 2023; 2025). Työntekijöiden oli tarkoitus etsiä ja löytää ihmisiä osaksi yhteisöä. Yhteisön puolestaan oli tarjottava kaikille kiinnostuneille merkityksellistä tekemistä yhteisössä. Tavoitteena oli myös kutsua sidosryhmiä jalkautumaan yhteisöön. Rakenteellisen vaikuttamistyön keinona olivat yhteiskehittämisen foorumit, joissa erilaiset toimijat muodostivat yhdessä tietoa osallistujien avuntarpeista ja avuntarpeisiin vastaavista palveluista. Nämä tavoitteet asettivat erilaisissa tilanteissa elävien ja erilaisissa positioissa toimivien ihmisten tiedot jo lähtökohtaisesti rinnakkain. Hankehakemuksessa ei ollut tutkimuksesta mainintaa, mutta sovimme yhteistyöstä hankkeen alussa ennen yhteisön avoimen toiminnan käynnistymistä.

Tilat ja tieto: huokoinen yhteisö

Pidän muodostunutta yhteisöä kudelmana, jossa keskitytään harjoittamaan yhdessä elämisen taitoa ja juhlimaan erilaisuutta (Porkka & Valtonen 2016). Tällaisessa huokoisessa vuorovaikutuksessa se järjestää toistuvasti tilaa uusille ideoille ja toimijoille. Yhdessä eläminen yhdistää tilat ja tiedot yhtenäiseksi, mutta moneen suuntaan sykkiväksi organismiksi. Kuvaan siksi yhteisön fyysisiä ja erilaisiin puheavaruuksiin liittyviä tiloja sekä niissä tapahtuvaa tiedonmuodostusta toistensa lomassa.

Yhteisölle sopiva huoneisto löytyi Porin keskustasta, ja avoin toiminta alkoi huhtikuussa 2021. Pian avaamisen jälkeen yhteisö sai Liisankadun osoitteensa mukaan nimekseen Lissu Social Club. Työntekijöille suunniteltua etsivää työtä tehokkaammaksi osoittautui jo alussa osallistujien eli lissulaisten toteuttama markkinointityö eli viidakkorumpu, jonka ansiosta päivittäin jonkun verran vaihtuva osallistujamäärä vakiintui pian noin 40–60 henkilöön. Vakituksia osallistujia Lissussa oli noin 200 henkilöä.

Lissun toimintaperiaatteina olivat osallistumisen vapaaehtoisuus, demokraattinen päätöksenteko ja se, ettei osallistujilta odotettu kuntoutumista tai sitoutumista päihteettömyyteen. Toiminnan alkaessa Lissussa ei ollut muita työntekijöiden tai taustaorganisaation valmiiksi luomia pelisääntöjä kuin se, että päihtymystilan sallimisesta huolimatta Lissussa ei saa käyttää päihteitä. Alkuvaihetta kuvaakin ilmaisu ”ei kenenkään maa”, joka ei ollut toimintalogiikaltaan esimerkiksi sosiaalitoimisto, katu eikä kauppakeskus. (Hekkala ym. 2023.) Lissulaiset olivat alusta asti ideoineet (rector) ja toimineet (actor) aktiivisesti tilansa sisustamisessa, toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa sekä uusien yhteistyömuotojen luomisessa, kuten hävikki-ruoan hankkimisessa. ”Ei kenenkään maalle” rakentuvasta yhteisöstä muodostui siis nopeasti yhteinen merkityksellinen paikka, jossa jokainen saattoi panostaa yhteisöön omilla tiedoillaan, taidoillaan ja yhteyksillään.

Osallistujamäärän kasvaessa ja päihtyneisyydestä johtuvan käyttäytymisen hallitsemiseksi lissulaiset alkoivat pian kaivata toimintaan pelisääntöjä. Lissu käynnistikin jo ensimmäisenä keväänä viikoittaiset yhteisökokoukset. Niihin kaikki saivat tulla asioitaan ja toiveitaan yhdessä keskusteltaviksi ja sovittaviksi. Ensimmäiseksi lissulaiset päättivät, ettei arvokasta biljardipöytää saa kukaan rikkoa. Demokraattisessa toimintakulttuurissa, jonka olennainen rakenne yhteisökokoukset olivat, lissulaisilla oli jatkuvasti mahdollisuuksia suostutella muita mukaan omiin projekteihinsa (rector), liittyä toistensa projekteihin (actor) tai vastustaa niitä (other).

Lissun oli tarkoitus myös tehdä saavutettavammaksi sosiaaliturvaa (etuuksia ja palveluita) ja muuta sellaista yhteiskunnan tukea, johon lissulaiset (other) olivat oikeutettuja, mutta joka oli heille liian usein saavuttamaton. Tätä ongelmaa Lissussa ratkaistiin työntekijöiden harjoittamalla sosiaalisella asianajolla ja siten, että Lissuun jalkautui työntekijöitä esimerkiksi asumisneuvonnasta, talousneuvonnasta, diakoniasta, väkivaltatyöstä, aikuissosiaalityöstä ja päihdetyöstä (lissulaiset: other → actor ja rector). Viikkolukujärjestyksessä oli tilaa myös kokemustoimijoille ja heidän tiedoilleen. Koska lissulaisten panosta yhteiseen hyvään ei monessakaan paikassa osattu arvostaa, Lissussa tärkeitä olivat myös jokaiselle tarjoutuvat toimintamahdollisuudet toisten ihmisten auttamiseen.

Lissu oli siten paikka, jossa erilaisissa elämäntilanteissa ja yhteiskunnallisissa asemissa olevien ihmisten tiedot kohtasivat ja jossa muodostui jatkuvasti uutta tietoa (Pratt 2008; Torre 2009), jota ihmiset kuljettivat edelleen eteenpäin. Lissulaiset olivatkin päässeet käsiksi monenlaiseen tietoon ja muodostamaan yhdessä tietoa. Usein myös määrittelemään sitä, mistä asiasta olisi tärkeää muodostaa tietoa ja mihin asiaan muodostuvalla tiedolla oli tarkoituksena vaikuttaa. Käsitteenä ”lissulainen” sisältää osallisuuden kielellä nähtävänä olemista, nähdynsi tulemistä, yhteyttä resursseihin kuten ammatilliseen ja vertaisapuun, ravintoon ja valtaa jakavaan toimintakulttuuriin, yhteenkuuluvuuden ja merkityksellisyyden tunnetta sekä lukemattomia toimintamahdollisuuksia. Fyysistä ja kokemuksellista saavutettavuutta kuvaa valmius tarkastella omaa toimintaa ja käytössä olevia käsitteitä kriittisesti: aluksi Lissu oli matalan kynnyksen yhteisö, pian kynnyksetön yhteisö ja lopulta vain yhteisö.

Toimijuuspositioiden hauraus ja jatkuva liike

Demokraattisesta toimintakulttuurista huolimatta toiminnan jatkuvuus oli toistuvasti yhteinen huoli Lissussa. Sisältäpäin venettä keikuttivat erityisesti päihderiippuvuuteen liittyvät lieveilmiöt, kuten päihdeiden käyttö Lissun lähetyvillä, laiton kaupankäynti, velkojen periminen ja päihtymyksestä johtuva arvaamaton käyttäytyminen Lissun edustalla, yhdessä tehdyistä sopimuksista huolimatta. Lissulaisten lisäksi muut ihmiset kokivat nämä usein uhkaavina ja epätoivottuina asioina, ja siksi Lissun sijaintiin kaupungin keskustassa kohdistui toistuvasti kritiikkiä. Vene keikkui siis myös ulkoa päin. Kuitenkin myös lissulaiset kantoivat huolta siitä, että Lissun toiminta saisi jatkua (Hekkala ym. 2023).

Osallisuustyön projektina Lissu oli konfliktialtis. Yhtäältä päihderiippuvuuteen liittyvät lieveilmiöt pakottivat yhteisöä jatkuvaan kontrollityöhön, mikä hankasi vallan jakamista vastaan. Toiminta uhkasi silloin menettää orgaanisuutensa eli lissulaisten tietoon ja unelmiin vastaavan olohuonemaisuutensa, ja muuttua valtahierarkiassa korkeammalla olevien työntekijöiden toteuttamaksi kontrolliprojektiksi. Kontrolliprojektina se olisi toisintanut monessa muussa palvelussa lissulaisiin kohdistuvaa valtaa, kuten pitkälle ruumiiseen ja yksityisyyteen tunkeutuvat käytännöt veriarvojen tarkkailusta päihdepalveluissa tai tilitietojen läpikäyminen toimeentulotuesta päätettäessä.

Toisaalta erilaiset odotukset kiistelivät keskenään silloinkin, kun yhteisö puolusti periksiantamattomasti osallisuustyötä ja sitä, että julkinen tila kuuluu kaikille ihmisille. Osallisuustyö luo siis itsekkin konflikteja, kun se haastaa tarkastelemaan erilaisia valtamekanismeja, esimerkiksi perinteisesti hyväksytyjä tapoja viettää aikaa julkisessa tilassa. Konfliktien synnyttäminen vaatii kuitenkin malttia ja tasapainoilua, ettei toiminnan puolustaminen ylytä julkista mielipidettä osallisuustyötä vastaan.

Eloisa ja nopeatempoinen Lissun ilmapiiri otti helposti erilaisia toimijoita vastaan, mutta omilla ehdoillaan: Esimerkiksi sosiaalityön toimistovastaanoitoilla tyypilliseen asioiden tietosuojaturvalliseen selvittämiseen ei ollut erillistä tilaa. Monelle lissulaiselle myös odotukset keskittymisestä pitkäksi aikaa tiettyyn asiaan olivat kohtuuttomia. Myöskään monet tutkimusryhmän suunnittelemat aineiston tuottamisen tavat eivät toimineet Lissussa, jossa oli tapana reagoida herkästi ympärillä tapahtuviin asioihin, jolloin huomio vaihtui nopeasti tilanteesta toiseen. Aineistonkeruu aiheuttikin puolin ja toisin tunnustusloukkauksia, mutta ne saattoivat johtaa myös vaatimuksiin täydemmästä tunnustuksesta. Tutkimuksen edistäminen vaati rohkeutta riisua huonosti toimivat suunnitelmat ja antaa tilanteen viedä. (Hekkala 2023.)

Jaetussa tiedonmuodostuksessa lissulaiset saattoivat siis ensin torjua ammattilaisten tavat olla ja sen sijaan suostutella heitä ensin tutustumaan arkitodellisuuteensa. Kun luottamus alkoi yhdessä vietetyn ajan myötä rakentua, vuorovaikutukseen järjestyi enemmän tilaa myös ammattilaisten näkemyksille ja vallalle. Siksi Lissu oli projekti, joka sinnikkäästi jakoi suostutteluvallaa vallasta perinteisesti etäällä oleville ihmisille. Samalla Lissu kutsui erilaisia kumppaneita, kuten sosiaalityötä, lähikauppiasta ja poliisia, aktiiviseen toimintaan osallisuuden edistämiseksi, ja näin avarsi osallisuustyön projektia ja toimijuutta edelleen jopa tyypillistä sidosryhmää (sote-palvelut ja Kela) laajemmalle.

Vaikka tutkijana tulin Lissussa monin kerroin tunnustetuksi, tunsin itseni ajoittain ulkopuoliseksi. Koin kiitollisuudenvelkaa ja tarvetta korvata lissulaisille heiltä saamaani aikaa, tietoja ja huomiota. Kiitollisuudenvelka puolestaan havahdutti ymmärtämään tunnustamisen lahjana, jonka vastalahjaksi tunnustusta voi antaa takaisin. Lahjojen vaihtamisen idea muutti kiitollisuudenvelan kiitollisuudeksi ja osallisuuden kokemukseksi. Olen kiitollinen erityisesti niistä hetkistä, jotka paljastivat omat etuoikeuteni ja herättivät kirvelevään statustietoisuuteen. (Hekkala 2023.)

Lissu toimintaympäristönä avarsi siis myös sisäistä puheavaruuttani, kun oman elämäni positoiden tarkastelu auttoi saavuttamaan ja jäsentämään oman todellisuuteni ylittävää osallisuutta ja valtaa koskevaa tietoa.

Johtopäätökset: Osallisuustyö on vallan elämistä ja uudelleen jakamista

Olemme tarkastelleet osallisuustyötä kolmessa erilaisessa osallisuustyön tilassa: lastensuojelun kokemuskumppanuustoiminnassa, kotoutumistyön neuvonta- ja ohjaustyössä sekä yhteisöllisessä päihdetyössä. Osallisuustyö on vallan uudelleen jakamista, jolloin toimijuuden positiot muuttuvat (McCartney ym. 2021; Reed & Weinman 2019). Havaitsimme, että kolmessa tapauksessamme osallisuustyöhön liittyivät avoimet fyysiset ja sosiaaliset tilat, joissa syntyi tilaisuuksia sosiaalisille yhteenliittymille, joissa ihmiset sitten pääsivät kiinni omiin ja yhteisiin tiedonmuodostuksen prosesseihin. Kun ihmiset liittyivät yhteen, heidän kokemuksensa saivat mahdollisuuden muuttua sanoiksi ja käsitteiksi. Näin muodostuva tieto syötti erityisesti marginaalissa elävien kokemusmaailmoista aihioita julkiseen ja akateemiseen keskusteluun. Ne rikastivat ja korjasivat jo olemassa olevaa tietoa ja haastoivat sosiaaliryöön vakiintuneita käytäntöjä.

Kokemuskumppanuus loi tilan, jossa jakaa kokemuksia vanhemmuudesta ja lastensuojelusta. Se pyrki lähemmäs lastensuojelun professiota. Kototori oli monitoimijainen yhteisösozialityön projekti, jossa sosiaalialan viranomaiset lähtivät toimistostaan kohderyhmän pariin tukeakseen kahdensuuntaista kotoutumista. Lissu Social Club rakensi fyysisen paikan “ei kenenkään maalle” osallistujien, työntekijöiden, kokemustoimijoiden ja sidosryhmän toimijoiden jakamaksi tilaksi. Sen toiminta ulottui huolenpitotyönä ja yhteiskunnallisena vaikuttamisena myös fyysisestä tilasta ulospäin.

Erilaiset tilat muokkasivat osallisuustyössä osallistujien positiota. Asiakas muuttui piipahtelijaksi, kävijäksi, osallistujaksi, vertaiseksi, yhteisöneuvojaksi, vanhemmaksi tai kokemuskumppaniksi. Myös ammattilaiset asemoituivat uudelleen muuttuvien käytäntöjen myötä. Heitä muun muassa alettiin kutsua aulaemänniksi, heidät kutsuttiin keikkumaan samaan veneeseen ja heitä haastettiin tarttumaan piipahtelijoiden, kokemusosaajien ja osallistujien tietoon ja antamaan sille arvo. Osallisuustyö vaati ammattilaista astumaan epämurkavuusalueelle. Carolyn Taylorin ja Susan Whiten (2000; 2006) mukaan sosiaaliryöön ammatillisuudessa on lopulta kyse siitä, että siedetään tiedon, tietämisen ja tiedonmuodostuksen jatkuvaa epävarmuutta siitä halvaantumatta.

Erilaiset tilat olivat yhteydessä myös puheavaruuteen. Parhaimmillaan moninaiseen tietoon tarttuminen kasvattaa yhdessä jaettua puheavaruutta, jolloin muutoin vähävaltaisten ihmisten kokemuksellinen tieto tulee tunnustetuksi. Sanat luovat käytäntöjä ja heijastavat käytettävissä olevaa valtaa. Asiakas terminä sisältää oteuksen hierarkiasta, jossa asiakkaan ja ammattilaisen asemat ovat melko lukittuja.

Asiakkaana ihminen voi pystyä käyttämään valtaa itselleen tärkeässä sosiaali- ja terveydenhuollon asiassa enemmän kuin kansalaisena voisi mutta toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollossa professio käyttää herkästi valtaa asiakkaan yli ja ohi. Koska esimerkiksi kokemuskumppanin ja yhteisöneuvojan tieto alkaa olla tunnustettua, heillä yleensä on asiakasta enemmän suostutteluvaltaa. Osallisuustyö ohjaa ihmistä käyttämään ja vahvistamaan valtaa, mikä johtaa vallan uudelleen jakoon. Sen myötä käytännöt alkavat mukautua vähitellen muuttuviin valtasuhteisiin. Ihmiselämän erilaisista variaatioista tulee yhteisöissä ja yhteiskunnassa tunnistettua ja tunnustettua.

Osallisuustyön näkökulmasta haastamme luopumaan sellaisista sosiaalityön projekteista, joissa ammattilaiset valtauttavat asiakkaitaan omien olettamustensa perusteella. Vaarana on, että sosiaalityö tulee silloin uusintaneeksi vähävaltaisten näkökulmasta epäoikeudenmukaisia valtarakenteita. Sen sijaan yllytämme sosiaalityöntekijöitä osallistujina liittymään heitä heikommassa asemassa olevien omiin projekteihin. Sosiaalityön profession ei tarvitse tai pidä määritellä sitä hyvää, mitä osallisuustyöstä odotetaan seuraavan. Ihmisten välisille neuvotteluille, projektien suunnanmuutoksille ja sattumalle pitää antaa tilaa. Konfliktit ovat hankalia mutta toimivat indikaattoreina siitä, että valta tosiallisesti liikkuu, toimijuuden positioista neuvotellaan, ja käytännöt saavat tilaa muuttua.

Erityisen hyvät olosuhteet osallisuustyölle tarjoaa kansalaisyhteiskunta, jota eivät sido managerialistiset tulostavoitteet. Sosiaalipalvelujärjestelmää lähellä olevilla järjestöillä on myös tilaa ja tilausta osallisuustyölle. Monia sosiaalityöhön juurtuneita käytäntöjä, kuten kokemusasiantuntijuutta, on alun perin alettu edistää kansalaisyhteiskunnan aloitteesta ja tutkimuksen tukemana. Vaikka osallisuustyölle on hyvät edellytykset kansalaisyhteiskunnassa, sitä pitää tehdä myös sosiaalityössä. Osallisuustyö on rakenteellista sosiaalityötä. Se edellyttää johtajilta rohkeutta antaa valtaa eteenpäin työntekijöille, mutta se edellyttää myös, että sosiaalityön tekijät jakavat valtaa edelleen ihmisille, joiden kanssa työskentelevät.

Jos jotain eroa tekisi sorron vastaisen työotteen ja osallisuustyön välille, voisi sanoa osallisuustyön johdattavan tunnistamaan analyyttisesti erilaisissa projekteissa virtaavan vallan ja asemat suhteessa valtaan (Todd & Occhiuto 2022). Valtaa jakava osallisuustyö tuo näkyväksi myös sen, mihin sosiaaliturvajärjestelmä ei nykyisellään pysty: osallisuus ei synny sitä varten suunnitelluista osallisuusputkista vaan erilaisia reittejä hienosyisesti, usein sattumanvaraisesti ja arkitodellisuuden mukaan ottaen. Sorron purkamisen lisäksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta merkityksellistä on se, ovatko vallan lähteet yhdellä ihmisellä (tai projektilla) harvat vai monet. Yhden esteen poistaminen tai valtayhteyden vahvistaminen ei tee vähävaltaisesta vielä vaikutusvaltaista. Olennaista kuitenkin on, että valta virtaa niin, ettei yksillä ole liikaa valtaa päättää toisten puolesta. (Anderson 1999). Tärkeintä on tämän ymmärtäminen, ei se, miten siihen liittyvä työ nimitään.

Rahoitus

Euroopan sosiaalirahasto (ESR+) S30030, 2024–2026, Yhdenvertaisen osallisuuden koordinaatio

Lähteet

- Anderson, E. (1999). What is the point of equality? *Ethics*, 109(2), 287–337.
- Arendt, H. (2002). *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E. & Nolan, B. (2002). *Social indicators: The EU and social inclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Baumgartner, J.N & Burns, J.K. (2014). Measuring social inclusion – A key outcome in global mental health. *International Journal of Epidemiology*, 43(2), 354–364. <https://doi.org/10.1093/ije/dyt224>
- Blom, B., Carpholt, C. & Krull, I. (2023). Outline of a theory of stigmatization in the personal social services. *Nordic Social Work Research*, 15(3), 394–408. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2281991>
- Burawoy, M. (1989). The extended case method. *Sociological Theory*, 16(1), 4–33.
- Dhamoon, R.K. (2011). Considerations on Mainstreaming Intersectionality. *Political Research Quarterly*, 64(1), 230–243. <https://doi.org/10.1177/1065912910379227>
- Freire, P. (2016). *Sorrettujen pedagogiikka*. (suom. J. Kuortti) (Toinen painos) (Alkuperäisteos Pedagogia do Oprimido). Tampere: Vastapaino.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Greene, A., Espiritu, Y.L & Nyamangah, D. (2023). Social and curricular inclusion in refugee education: Critical approaches to education advocacy. *Social Inclusion*, 11(2), 104–114. <https://doi.org/10.17645/si.v11i2.6376>
- Hakulinen, A. (2019). Yhteisöneuvonta. Teoksessa Tuula Kostiainen, Kirsi Povova, Anna Metteri, Matilda Leppänen & Marjo Harju (toim.) *Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa - yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus*. Tampereen korkeakouluyhteisö, 49–61. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1262-6>
- Hekkala, M. (2023). Tunnustava etnografia yhteiskunnan marginaaleissa – Tutkimusmenetelmälliset ratkaisut koronapandemiassa. Teoksessa Marja Hekkala & Suvi Raitakari (toim.) *Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa – Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 20–50. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3018-7>
- Hekkala, M., Makkonen, I. & Saraketo, K. (2023). Osallisuustyön osaaminen kynnyskettömässä päihde- ja asunnottomuustyössä. Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) *Sosiaalityö kriiseissä ja*

- poikkeuksellisissa olosuhteissa. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2023*. Jyväskylä: SoPhi, 333–367. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9490-7>
- Hekkala, M., Makkonen, I., Saraketo, K., Saarinen, S. & Isola, A-M. (2025). Social inclusion work: power, agency and knowledge-making praxis. *Critical and radical social work* (published online ahead of print 2025). <https://doi.org/10.1332/20498608Y2025D000000082>
- Hulko, W. (2015). Operationalizing Intersectionality in Feminist Social Work Research: Reflections and Techniques from Research with Equity-Seeking Groups. Teoksessa Stéphanie Wahab, Ben Anderson-Nathe & Christina Gringeri (toim.) *Feminism in Social Work Research. Promise and possibilities for justice-based knowledge*. London: Routledge, 69–89.
- Huotari, R. & Grönlund, H. (2023). Osallisuustyö ja kävijöiden osallisuus yhteisöllisessä ruoka-avussa koronapandemian aikana. Teoksessa Marja Hekkala & Suvi Raitakari (toim.) *Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa – Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 274–297. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3018-7>
- Innokylä (2024) <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/valtaajat>
- Isola, A-M. (2016). Autonomia, demokratia ja yhteiset. Osallisuuden paikallinen edistäminen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(5), 595–600. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725607>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Isola, A-M., Nousiainen, M. & Valtari, S. (2020). Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa Lea Suoninen-Erhiö, Anneli Pohjola, Mirja Satka & Jenni Simola (toim.) *Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä*. Huoltaja-säätiö, 165–188.
- Isola, A-M., Saarto, S., Inkinen, K. & Kallio, M. (2022). *Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus. Onnistumisia ja oppeja*. Helsinki: THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-934-4>
- Isola, A-M., Mäkinen, K., Leikonniemi, A. & Moisio, T. (2023). Lastensuojelun muutostarpeet asiakasvanhempien kertomana ja kokemuksumppanuus ratkaisuna. Teoksessa Kaisa Malinen, Maritta Itäpuisto, Johanna Moilanen, Johanna Kiili & Mari Punna (toim.) *Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana*. Tampere: Vastapaino, 109–138.
- Kirjavainen, M. & Hietala, O. (2019). Kokemusasiantuntijuus asiakkaiden osallisuuden vahvistajana yhteisvastaanotolla. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kempainen, Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 34–152.
- Kulmala, M., Spišák, S. & Venäläinen, S. (toim.) (2023). *Kanssatutkimus. Ihanteet ja käytännöt*. Tampere: Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.746>

- Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty-aware social work: A paradigm for social work practice with people in poverty. *The British Journal of Social Work*, 46(6), 1793–1808. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv118>
- Köngeter, S. & Schreiner, T. (2023). Towards inclusion: Systemic change through organizational education. *Social Inclusion*, 11(2), 115–123. <https://doi.org/10.17645/si.v11i2.6443>
- Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino.
- Lamont, M. (2023). *Seeing others. How to redefine worth in a divided world*. Penguin Books.
- Lapadat, J. (2017). Ethics in autoethnography and collaborative autoethnography. *Qualitative Inquiry*, 23(8), 589–603. <https://doi.org/10.1177/1077800417704462>
- Lee, S. (2022). Social Inclusion and the Role of Social Workers. Teoksessa Pranee Liamputtong (toim.) *Handbook of Social Inclusion. Research and Practices in Health and Social Sciences*. Springer, 2107–2122.
- Leemann, L., Nousiainen, M., Keto-Tokoi, A. & Isola, A-M. (2022). Osallisuuden kokemus aikuisväestössä. Teoksessa Sakari Karvonen, Laura Kestilä & Paula Saikkonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2022*. Helsinki: THL, 94–115.
- Leppänen, M. & Kiviranta J. (2019) Kototorin tarina - Ideasta hyväksi käytännöksi. Teoksessa Tuula Kostiainen, Kirsi Povova, Anna Metteri, Matilda Leppänen & Marjo Harju (toim.) *Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa - yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus*. Tampere: Tampereen korkeakouluyhteisö, 33–47. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1262-6>
- Leppänen, M., Kiviranta, J., Metteri, A., Stepney, P. & Kostiainen, T. (2021). Developing social work competencies to empower challenging communities: From an empty foyer to a shared social space. Teoksessa Ana Opačić (toim.) *Practicing social work in deprived communities: competencies, methods, and techniques*. Springer, 121–138.
- Maschi, T., Turner, S. & Kaye, A. (2022). Empowerment theory. Teoksessa Kristin Bolton, Christopher Hall & Peter Lehmann (toim.) *Theoretical perspectives for direct social work practice. A generalist-eclectic approach*. Springer, 275–298.
- McArdle, E. & Neill, G. (2023). The Making and Shaping of the Young Gael: Irish-Medium Youth Work for Developing Indigenous Identities. *Social Inclusion*, 11(2), 223–231. <https://doi.org/10.17645/si.v11i2.6474>
- McCartney, G., Dickie, E., Escobar, O. & Collins, C. (2021). Health inequalities, fundamental causes and power: towards the practice of good theory. *Sociology of Health and Illness*, 43(1), 20–39. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13181>
- Mulé, N.J. & Good G.L (2023). Effecting Systemic Change: Critical Strategic Approaches for Social Inclusion. *Social Inclusion* 11(2), 90–93. <https://doi.org/10.17645/si.v11i2.7183>
- Mönkkönen, K. & Kekoni, T. (2019). Monitoimijaisuus työntekijän voimavarana ja haasteena. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: Tampere University Press, 215–240. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Perustuslaki 173/1999. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>

- Pohjola, A. (2011). Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Anneli Pohjola & Riitta Särkelä (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.
- Popova, K. (2019). Tehostettua kotoutumista Hervannassa. Teoksessa Tuula Kostiainen, Kirsi Povova, Anna Metteri, Matilda Leppänen & Marjo Harju (toim.) *Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa - yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus*. Tampere: Tampereen korkeakouluyhteisö, 21–32. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1262-6>
- Porkka, J. & Valtonen, M. (2016). Tässä ja nyt – teologia muutosvoimana. Teoksessa Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.) *Muutosvoimaa – tutkielmia Diakista ja teologiasta*. Helsinki: Diak, 81–100. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-273-8>
- Pratt, M. L. (2008). *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* (toinen painos). Routledge.
- Reed, I. A. & Weinman, M. (2019). Agency, power, modernity: A manifesto for social theory. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 6(1), 6–50. <https://doi.org/10.1080/23254823.2018.1499434>
- Sellon, A.M. & Lassman, H. (2022). Anti-oppressive theory and practice. Teoksessa Kristin Bolton, Christopher Hall & Peter Lehmann (toim.) *Theoretical perspectives for direct social work practice. A generalist-eclectic approach*. Springer, 299–312.
- Seppälä, T., Grönlund, H. & Kemppainen, T. (2020). Matalankynnyksen kohtaamispaikkojen sijainti ja saatavuus Helsingin kaupunginosissa. *Janus*, 28(2), 115–132. <https://doi.org/10.30668/janus.74407>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>
- Taylor, C. & White, S. (2000). *Practising Reflexivity in Health and Welfare: Making Knowledge*. Open University Press.
- Taylor, C. & White, S. (2006). Knowledge and reasoning in social work: educating for humane judgement. *British Journal of Social Work*, 36(6), 937–954. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch365>
- Tilastotietoa väestöstä ja väestönmuutoksista 2024. <https://www.tampere.fi/tampere-tietoa/tilastot/tilastotietoa-vaestosta-ja-vaestonmuutoksista>. Haettu 7.4.2024.
- Todd, S. & Occhiuto, K. (2022) Feminist theories. Teoksessa Kristin Bolton, Christopher Hall & Peter Lehmann (toim.) *Theoretical perspectives for direct social work practice. A generalist-eclectic approach*. Springer, 259–274.
- Torre, M.E. (2009). Participatory action research and critical race theory: fueling spaces for nos-otras to research. *The Urban Review*, 41(1), 106–120. <https://doi.org/10.1007/s11256-008-0097-7>